

FILMENS STÖRSTA UPPGIFTER

Av major G. DYHLÉN, Stockholm

Whoever controls the motion picture industry controls the most powerful medium of influence over the people.

Thomas Edison.

FILMEN har blivit en samhällsfaktor, som man ej längre kan förbise. Den utveckling, som filmen genomlöpt, sedan den kom till för ett femtiotal år sedan, har i stort sett pågått utan att allmänheten förstätt, varthän den skulle leda. Men om man får döma av de senaste årens inlägg i dagspressen eller av diskussioner och mötesresolutioner, så verkar det nu som om åtminstone en del samhällsmedlemmar fått ögonen öppnade för att filmen verkligen är en samhällsfaktor — en faktor på både gott och ont.

Den senaste filmfrågan, som allmänt dryftats, är barnfilmsförhållningarna å biograferna och de olika filmtypernas mer eller mindre skadliga inverkan på barn av olika åldrar. Denna filmfråga kan, vilket man får hoppas, rulla upp filmens alla problem.

Den film, som inledningsvis åsyftats, är givetvis den som visas å biograferna. Begreppet film har hittills varit synonymt med biograffilm. Men det finns olika slag av film, och en kort återblick på filmens utveckling kan därför vara på sin plats.

Filmen uppfanns av vetenskapsmännen, utnyttjades omedelbart av affärsmännen, men förbisågs i många år av pedagoger och uppfostrare. Den film, som blivit den förhärskande i samhället, är underhållningsfilmen å biograferna och det är denna film som i femtio år mer och mer påverkat människorna, särskilt det uppväxande släktet. Man uppskattar biografernas antal i världen till omkring 100,000 och de besökas årligen av 10 miljarder åskådare. I vårt land är biografernas antal närmare 2,000 och besöksfrekvensen ungefär 10 besök per år och invånare, i städerna givetvis större än på landsbygden. I Stockholm t. ex. är besöksfrekvensen 20 besök per år och invånare. En nyligen i huvudstaden företagen

undersökning har givit vid handen att skolungdom, särskilt de yngre årgångarna, brukar »gå på bio» 2 à 3 gånger i veckan.

Det är givet att i den omfattning, som det uppväxande släktet numera får kontakt med biograffilmen — en kontakt som årligen intensifieras — man ej längre kan förbise att filmen inverkar på ungdomens fostran och på dess uppfattning om saker och ting. Påverkan blir bra eller dålig ungefär i den proportion filmerna äro bra eller dåliga ur uppfostringssynpunkt.

Edison har i allra högsta grad blivit sannspådd med sitt uttalande. Med all sannolikhet hänsyftade han nog på annan film än den rena nöjesfilmen med sitt uttalande, som gjordes redan då filmuppfinningen var ny.

De som näst biografmännen förstätt att utnyttja filmen äro *propaganda-* och *reklammännen*. Filmpropagandan togs i bruk under första världskriget och har sedan dess utvecklats enormt. Från andra världskriget erinra vi oss säkerligen den i början av kriget omfattande filmpropagandan från axelmakterna, vilken allt eftersom de allierade vunno framgångar undanträngdes av dessas skickligt genomförda filmkampanj. I vårt eget land erinras vi vid varje politiskt val om filmen såsom propagandamedel. Valfilmerna få allt större och större roll i de olika partiernas propaganda före valen.

Efter propagandafilmen följde reklamfilmen. Vi känna denna typ först från de s. k. industrifilmerna, vilka skildra tillverkningen av olika firmors produkter. Denna filmtyp har mer och mer förändrats och utföres nu ofta såsom »goodwill-filmer», ibland skildrande ett industriföretags utveckling ur kulturhistorisk synpunkt, ibland företagets sociala anordningar. De rent reklambetonade filmerna återfinnas för närvarande såsom korta annonsfilmer inpassade före biografernas huvudprogram.

Biograffilmens egen reklam kan utläsas av dagspressen, som dagligen innehåller inte blott biografernas annonser och filmrecensioner utan även talrika artiklar och notiser om filmbranschen och dess »stjärnor».

Överhuvud taget har filmen ernått en omfattande publicitet, vilket man bl. a. kan se av rubrikerna till artiklar om viktigare områden än film men där film i ett eller annat underordnat sammanhang blott omnämnes. I rubriken användes dock ordet film som »blickfångare». Man förstår rubrikredaktörerna, ty de veta av erfarenhet att den stora allmänheten är filmminded. Vilket slag av film, som får den största publiciteten, kan belysas av en

månads stickprov i en huvudstadstidning. Med artiklar och notiser behandlas biograffilmen i 97 1/2 % av filmspaltutrymmet medan 2 1/2 % ägnades nyttofilmen. Siffrorna ge belägg för att biograffilmen även blivit en maktfaktor i samhället.

Det ovan sagda visar nöjesfilmens stora frammarsch och dess dominerande ställning i samhället. För sina *största uppgifter*, för *undervisning* och *uppföstran* har emellertid filmen ännu ej blivit utnyttjad. Vad kan det bero på?

Utän tvekan kan man säga, att det beror på det dåliga intryck, som biograffilmen vid sitt första framträdande gjorde på den äldre och samhällsstyrande generationen. Detta intryck har bibehållits från generation till generation av samhällsstyrare. Intrycket har visserligen undan för undan förbättrats på grund av biograffilmens i allmänhet förbättrade kvalitet. »Filmläget» nu kan kanske definieras så, att den äldre generationen erkänner att det verkligen finns goda biograffilmer men att den, fullt förklarligt, fortsätter att underkänna de undermåliga.

Ifrån denna den äldre generationens filmuppfattning till ett erkännande av att filmen även kan göra nytta är emellertid steget ännu långt. Filmen väntar alltjämt på att få sättas in för sina största uppgifter i skolorna, inte blott för undervisning utan även för uppföstran. Det målet når man emellertid ej genom att enbart kritisera biograffilmen, genom tidningsinsändare eller genom mötesresolutioner. Man når det bäst genom målmedvetet arbete för nyttofilm.

De, som arbeta för nyttofilmen, äro emellertid ännu för få och ha för små ekonomiska resurser för att kunna komma över det tröga föret i portgången, en portgång i vilken pionjärerna för nyttofilmen befunnit sig i ett kvarts sekel men vars slut man nu möjligen tror sig skymta.

Erfarenheterna från U. S. A., som under andra världskriget i ofantlig utsträckning använde och utvecklade filmen för såväl militär som civil yrkesutbildning, blevo så positiva, att man tror att film och ljusbild rent av kommer att revolutionera framtidens undervisning. De olika delstaterna ha nu tillsatt kommittéer, som försetts med rikliga anslag för att samla, studera och utveckla de under kriget vunna erfarenheterna och överföra dem på den allmänna undervisningen. Även från vårt land ha skolfilmsrepresentanter studerat den amerikanska skolfilmsverksamheten och de ha också fått ett starkt intryck av filmens stora pedagogiska möjligheter på olika områden.

I Amerika har man emellertid inte nöjt sig med att använda filmen uteslutande för rena undervisningsändamål. Man har även ägnat uppmärksamhet åt filmens möjligheter att fostra. »Education» innebär ju både undervisning och fostran. Härvid har man framställt filmer, som avse att fostra barnen både såsom individ och såsom samhällsmedlem. Inom industrin har man t. ex. för ledareutbildningen framställt en hel serie filmer såsom: »Förmanen såsom arbetsledare»; »Rätta metoden att instruera»; »Hur en ny arbetare installeras»; »Rätt man på rätt plats»; »Rätta metoden att tillrättavisa» o. s. v.

Genom att de amerikanska skolorna så aktivt intressera sig för ovan antydda uppfostringsfilmer ha de, och då ofta med föräldrarnas medverkan, även kunnat utveckla en skolfilmsverksamhet, som direkt motverkar de olämpliga barnfilmernas användning på biograferna.

Vad barnfilmerna beträffar, d. v. s. filmer för de allra minsta, behöver man icke göra speciella och dyrbara inspelningar. Filmer om t. ex. djur och om barnen själva kunna utvecklas ytterligare. För barn i skolåldern måste filmerna anpassas till undervisningen. Här gäller det att uppställa en *filmplan* som, ju äldre eleverna bli, desto mer förbereder dem för inträdet i samhället såsom arbetande samhällsmedlemmar. Inom ämnesområdena samhällskunskap och yrkesutbildning kan filmen sägas vara särskilt lämpad för att förstärka åskådligheten. Undervisningen skall ju lära för livet och ej för skolan, som det så vackert heter. Men utvecklingen hittills på undervisningsområdet har nog tenderat mot alltför mycket teoretiserande. Man får hoppas, att en blivande skolreform skall kunna ändra på detta förhållande.

Vad är det då som gör att film, som denna artikel vill framhålla, kan skänka undervisningen ökad effektivitet och uppfostringsarbetet ökat stöd?

Filmens styrka är den att kunna åskådliggöra rörelsen. Hittills har man endast med ord, skrivna eller uttalade, *beskrivit* rörelsen. Och där man sökt ytterligare levandegöra det beskrivna med bilder, har man fått nöja sig med »döda» bilder av en eller annan fas av rörelsen. Filmen, den »levande» bilden, kan *visa* rörelsen från början till slut.

Man brukar säga att filmen flyttar verkligheten in i skolsalen. Man kan också säga att filmen kan bli den felande länken emellan teori och tillämpning, bryggan mellan skolan och verkliga livet.

Filmen besitter kort sagt två värdefulla pedagogiska egenska-

per, nämligen att förmå åskådarna att följa med det visade med *koncentrerad uppmärksamhet* samt att *väcka och vidmakthålla intresset* för ämnet.

När det gäller uppfostran borde det vara klart, att eftersom dålig film kan verka nedrivande ur uppfostringshänseende, kan god film verka uppbyggande. Det gäller alltså att framställa uppfostringsfilmer och låta dem ingå såsom ett led i ungdomsutbildningen. Filmerna kunna behandla sådana ämnen som t. ex. ordning, hänsyn, hjälpsamhet, sparsamhet och liknande, varom lärarna säkerligen tala men ej alltid ha möjlighet att åskådliggöra med exempel.

Vad som hittills sagts om film kan kanske sammanfattas på följande sätt:

En *god underhållningsfilm* är bättre än en medelmåttig teaterpjäs.

En *god propagandafilm* är bättre än en medelmåttig talare.

En *god undervisningsfilm* är bättre än en medelmåttig instruktör.

Men även en medelmåttig instruktör t. ex. kan med hjälp av en god undervisningsfilm åstadkomma en givande lektion.

Och en film låter sig kopieras i många kopior, vilket ej är möjligt med en god instruktör.

Genom skolfilmen kan barnen dessutom redan från början få klart för sig att det finns film ej endast för nöje utan även för nytta, med andra ord, att det ifråga om film är samma förhållande som med böcker. Härigenom gör skolfilmsverksamheten även en insats för att höja den allmänna filmsmaken. Det är också här som ett praktiskt samarbete med biografbranschen kan ordnas. De ansvariga inom biografbranschen, speciellt filmproducenterna, ha ingenting emot om filmsmaken kunde komma på en högre nivå. Men med enbart ett klankande på biograffilmerna kommer man ej långt.

Emellertid, man lär ej endast i skolan, »man lär så länge man lever», som det heter. Och detta har aktualiserats av behovet och kravet att fortbilda och ibland omskola redan i praktisk verksamhet varande personal.

Behovet av personalens fortbildning gör sig gällande inom de flesta yrken, men försvåras för lärarnas vidkommande av den ringa tillgången på lämpliga pedagogiska krafter. Här kan filmen göra ytterligare en insats. Centralt framställda yrkesfilmer skulle medföra två fördelar för näringslivet. För det första skulle fort-

bildningsinstruktörerna få ett effektivt undervisningsmedel till hjälp och för det andra — och det är icke det minst viktiga — skulle utbildningsmetoder och instruktioner bli enhetliga, vilket innebure en lättnad när personal byter företag. Särskilt under perioder av överörlighet på arbetsmarknaden borde »standardfilmerna» inom de olika yrkena kunna bidra att eliminera olägenheterna med de täta ombytena av personal.

Få lärare betyder många elever per lärare; det blir ofta fråga om massutbildning. Massutbildningens största svaghet är ju omöjligheten att hinna kontrollera om eleverna kunnat fatta det genomgångna. Men med filmens och ljusbildens hjälp har man möjlighet att åstadkomma god undervisning även för många, ty ljusbildens storlek och därmed tydlighet kan anpassas efter auditoriets storlek.

Om svenskt näringsliv, som nu är fallet, lider brist på kunnig arbetskraft, måste befintlig personal göras effektivare i sitt arbete för att produktionen skall ernå önskad storlek. Denna effektivisering ernås bl. a. genom utbildning. Amerikanarna fann att film och ljusbild hjälpte dem att ernå effektiv utbildning på kort tid — filmen lärde bort mer på kortare tid än andra åskådningsmedel och det man lärde per film satt längre kvar i minnet. Antalet elever som bibringades t. ex. industriell undervisning per film var i början av kriget 60,000 per månad för att efter ett år ha ökat till 8,5 miljoner.

Fortbildningen sker förutom genom kurser med regelrätta lektioner även genom föredrag, demonstrationsbesök och exkursioner. Även här kan film (och ljusbild) användas för att effektivisera de tre sistnämnda formerna för undervisning. Men det gäller då också att föredragshållare och demonstratörer förstå att utnyttja de nya hjälpmedlen. Svaga »vältalare» skulle vara synnerligen betjänta av hjälpmedlen ljusbild och film, naturligtvis under förutsättning att hjälpmedlen användas rätt, något som också måste inläras.

Ju fler tekniska undervisningshjälpmedel, som framställas, desto angelägnare är det att de snarast tillföras undervisningen. Såsom läget nu är förhåller det sig ofta så, att eleverna i tekniskt hänseende äro tidigare hemmastadda med hjälpmedlen än lärarna.

Utvecklingen rider snabbt nu för tiden och det vore säkerligen av stort värde om bland utbildningens målsmän någon eller några påtoge sig en forskares uppgift ifråga om nya åskådningsmedels möjlighet att gagna ej blott undervisning utan även uppfostran.

Det praktiska arbetsprogrammet för filmens utnyttjande för sina största uppgifter kan sammanfattas i tre punkter:

1. Filmens psykologiska och pedagogiska förutsättningar för undervisning och uppfostran måste klarläggas.
2. De ämnen, där filmen bäst behövs, skola fastställas.
3. Visningsmöjligheterna behöva mångdubblas.

De, som ta initiativet till ovanstående program och genomföra det, skapa förutsättningar för att filmen blir använd för sina största uppgifter. De få i sin hand »the most powerful medium of influence over the people».
